

Százéves a Magyar Nyelvtudományi Társaság

1. Mögöttünk egy tudományos társulatnak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság száz éves története áll – elismerésre méltó eredményekkel, megvalósult és megvalósulatlan tervekkel, a gyarapodásnak és a sikereknek, egyszersmind nehéz időszakoknak az esztendeivel. A Magyar Nyelvtudományi Társaság története is – a fák évgyűrűinek bizonyosságával – mutatja elmúlt korok kitörölhetetlen nyomait s a magyar nyelvközösség fordulatokban és megpróbáltatásokban gazdag XX. századi történelmének számos következményét (l. pl.: BÁRCZI: MNy. 1965: 4–12; BENKŐ: MNy. 1980: 257–62; RAISZ: MNyTK. 152. sz.; SZATHMÁRI: MNy. 1980: 265–73). A száz év históriájáról szólnom megtisztelő kötelesség számomra. Bármennyire csábító volna is azonban ez ünnepélyes alkalomból, feladatomban nem az eseménytörténet tételes elősorolását, nem társaságtörténeti szokvány adását tekintem, hanem azt, hogy megkíséreljek fölvilágot tenni néhány, társadalom- és nyelvtudomány-történetbe ágyazható lényeges, illetve annak gondolt tényét és összefüggést. Mert természetesen nem szabad korától, a körülményektől független absztrakcióvá stilizálni a centenáriumi ünnepélyessége okán sem a Magyar Nyelvtudományi Társaságot sem. (A kellően részletes és a szükséges dokumentációt felsorakoztató, nagy érdeklődéssel várt társaságtörténeti monográfia ÉDER ZOLTÁN tollából jövőre jelenik meg a Társaság kiadásában és sorozatában.)

2. Egy magyar nyelvtudományi társaság megalapítását – SZINNYEITől tudjuk (MNy. 1922: 1) – már az 1880-as évek elején tervezgették akkori idősebb és fiatalabb nyelvészek. A születés évszáma mégis 1904 lett. A Társaság létrejöttének körülményeiről szólva több általános tényezőt is említenünk kell. – 1. A XIX. század második felében világszerte sorra alakultak a szaktudományi társaságok. (HORVÁTH JÁNOS szerint a Szily Kálmántól életre hívott „Természettudományi Társulat korszerű szükségleteiből kisarjadt eszme teremti meg a Magyar Nyelvtudományi Társaságot”: Emlék Szily Kálmánra. A Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Kiadták a Magyar Nyelv dolgozótársai. Bp., 1918. 5.) „Megkívánta ezt egyfelől az uralkodó, majd letűnésében is sokáig ható szellemi áramlat, a pozitívizmus tudományokat rendszerező, ezzel együtt céljaik és feladataik tisztázását szorgalmazó általános törekvése, másrészt a modern polgári államok társadalmi berendezkedése, melyben az egyesületi forma az állampolgári jogok gyakorlásának és képviselésének egyik fontos alakzatává vált” (KÓSA

LÁSZLÓ, A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889–1989). Bp., 1989. 6; 1. még NÉMETH G. BÉLA, A magyar irodalomkritika a pozitivizmus korában. Bp., 1981.). – 2. A tudományok fölértékelődtek eredményeiknek közvetlen és közvetett hasznosíthatósága miatt. A tudománnyal foglalkozók szakmai társaságokba való összefogásával azt a célt követték, hogy mind a tudományok egyetemes, mind pedig a polgárosodás nemzeti fejlődését elősegítsék. A Magyar Nyelvtudományi Társaság megalapítói is a kor eszméire: az emberi haladásba vetett hitre s a művelődés demokratizmusát hirdető bizalomra támaszkodtak. A tudományos megismerés szabadsága és sürgető feladata, valamint a helyi, így a nemzeti közösségek kulturális öröksége óvásának kötelessége meggyőződéssel vallott és vállalt elvi alapállásuk volt (a néprajz vonatkozásában l. KÓSA LÁSZLÓ, Nemesek, polgárok, parasztok. Bp., 2003. 465). – 3. Az anyanyelv iránti érdeklődést, a vele való foglalkozás hasznosságának, illendőségének értelmiségi hagyományát nálunk a némettel szembeni, ismétlődően jelentkező anyanyelv-féltő buzgalom, az ortológus és neológus viták, a szaknyelvek gyakorlati szempontból oly fontos kérdésköre, az 1872-től megjelenő és sokakhoz eljutó Magyar Nyelvőr, nemkülönben a nyelvrokonsági viták széles értelmiségi körökben napirenden tartották. Hozzájárult ehhez a millenniumi légkör is, amely a magyarság életének és múltjának a kutatására ösztönzőleg hatott. Mivel pedig az anyanyelv a világ eme részén a nemzettudat legfőbb letéteményese, a magyar nyelv természetes módon került a nyelvtudományi vizsgálatok középpontjába. (Vö. TOLCSVAI NAGY GÁBOR, Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében. Bp., 2004.) – 4. A XIX. század második felében zajlott az újkori európai kulturális egyesülésnek, főként pedig a technikai és szervezeti, adminisztrációs korszerűsödésnek addigi legfontosabb, korszakos társadalom- és művelődéstörténeti folyamata. Az ipari forradalom előtti társadalmi élet maradványaként Európának ebben a térségében még föllelhetők voltak az ösfoglalkozások, illetőleg az eredeti népi kultúra, amelynek felbomlása nálunk a Monarchia idején vett lendületet (GLATZ FERENC, Magyar falukutatás és európai történelem. In: A falukutatás fénykora. 1930–1937. Szerk. PÖLÖSKEI FERENC. Bp., 2002. 279). Európai jelenség volt a népi kultúra felé fordulás, így a néprajz, a népnyelv, a népköltészet és a népzene tudományos kutatásának föllendülése (vö. BALASSA IVÁN: Ethnographia 1989: 1–2). Ez a magyarázata egyebek mellett annak, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság fontos feladatkörének tekintette a népnyelv bűvárlatát.

Az említett általános tényezők önmagukban azonban nem lettek volna elegendőek egy az anyanyelvvél foglalkozó tudományos társaság létrehozására. Szükség volt bizonyos további feltételek teljesülésére is. Szükség volt olyanokra, akik felismerték a kor parancsát és a cselekvés lehetőségét, s akik készek és képesek voltak cselekedni. Szily Kálmán és társai fölismerték, hogy a nyelvtudományban is szükség van az addigiaktól eltérő, nagyobb összefogást, rendszeresebb és intenzív vélemény- és információcserét lehetővé tevő szervezeti formára. Érzékelték a kedvező időpontot. Az ország fölemelkedő évtizedeit, a többnyire biztonságos tervezhetőség idejét élte, az anyanyelvvél való értelmiségi törődés, az érte való áldozatkészség társadalmi szinten is elismerésre méltó volt (két év alatt a taglétszám 900 fölé emelkedett, s a tagok 92%-a fizette is tagdíját). A fiatalabb nyelvész-nemzedék minden jelentősebb tagja magáévá tette a nyelvtudomány akkori modern irányzatát, az újgrammatikus iskola szellemiségét, adva volt tehát egy főlkészültségében európai szintű, létszámában is ütőképes, hadra fogható nyelvész-nemzedék. Szily új folyóiratot alapított, a Magyar Nyelvet, amely úgyszólván indulásával a magyar nyelvtudomány központi folyóiratává vált. Helyesnek bizonyult az a döntés is, hogy a közérdekű társaságnak (egyben folyóiratának) a vezetői a tudományos professzionalizmus mellett döntöttek. Ebben Gombocz Zoltánnak, a magyar nyelvtudomány kiemelkedő alak-

jának volt döntő szerepe, aki kezdettől fogva a vezetőség tagja volt, s aki az általános és a speciális nyelvtudományt egységben látta.

3. A Magyar Nyelvtudományi Társaság önkéntes alapon szerveződő, közérdekű, non-profit szakmai társulás, amelynek tagjait a nyelvtudomány művelése mint közös hivatás, illetőleg a nyelvi kérdések iránti közös érdeklődés köti össze. A Társaság mint szervezet nem hasonlítható sem egyetemi intézetekhez, sem tanszékekhez, sem akadémiai intézetekhez (a Nyelvtudományi Intézethez sem), hiszen nem költségvetési szerv. Létrejötté, fennmaradása kizárólag tagjainak akaratából, hozzáállásából következett és következik. Tagjai (hogy úgy mondjam) perszonálunióban éltek és élnek: a Társaságban állása csak az adminisztrátornak van, senki másnak. Azaz: a Társaság tagjai kenyérkereső foglalkozásuk mellett résztvevői a Társaság életének is.

A Társaságot alapítói kettős céllal hívták életre. Egyrészt a magyar nyelv és a vele kapcsolatos kérdések tudományos kutatására, másrészt a közérdeklődés fölkeltésére és vonatkozó igényeinek kielégítésére. Az ezen feladatkörök ellátására létrehozott fő tevékenységi formák mindmáig megőrződtek. Az első és a legfontosabb feladatkör az volt és maradt, hogy a Társaság tudományos fórum legyen. Ezért a Társaság kutatási eredmények bemutatását, megvitatását, a szakmai véleménycserét tette lehetővé azzal, hogy megindította a felolvasó üléseket, a szinte mindig szakmai eseménynek számító közgyűlési előadásokat, s szervezett tudományos ülésszakokat, konferenciákat, szimpóziumokat, emléküléseket, vándorgyűléseket vagy azok szervezésében működött közre. Ezt a célt szolgálta a tudományos publikációs lehetőségek gyors megteremtése is: mind a Magyar Nyelv című folyóirat, mind A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai című sorozat már 1905-ben útjára indult. A Magyar Nyelv mind a magyar nyelvtudomány, mind a Társaság szempontjából kiemelkedő szerepű, mert hatása minden más társasági produktumnál maradandóbb. Ez a folyóirat a társasági tagok összetartásának, rendszeres tájékoztatásának is jól bevált eszköze lett. Ami a közérdeklőség elvének érvényesítését, a közművelődés segítésének szándékát illeti, a Társaság alapítói hármas feladatkört határoztak meg: a tudományos ismeretterjesztést, a nyelvtudomány eredményei iránti érdeklődés fölkeltését és a nyelvművelés támogatását.

4. A Társaság történetében két nagyobb szakasz különíthető el. Az elsőben a Társaság volt az egyetlen olyan széles körű szakmai társulás Magyarországon, amely a nyelvtudományt szolgálta. Ez a tény önmagában is biztosította volna a Társaság jelentőségét, hiszen a kutatók nagyobbik része a nyelvtudományt más, kenyérkereső foglalkozása mellett űzte. KNEIEZSA elnöki megnyitójában így fogalmazott 1954-ben: „Ebben az áldatlan, ma már szinte hihetetlen helyzetben volt nagy fontossága a Társaságnak. Összefogta és munkára ösztönözte az egész országban szétszóródott nyelvész érdeklődésű, különböző foglalkozású kutatókat. Ez a nagy jelentősége és érdeme. Hogy ma a nyelvtudománnyal foglalkozó kutatók száma olyan tekintélyes, az nem utolsósorban szintén a Társaság érdeme. Nélküle nem lett volna kivel az új intézmények hatalmas munkaprogramját megkezdeni” (in: Általános nyelvészet, stilisztika, nyelvjárástörténet. Szerk. KNEIEZSA ISTVÁN. Bp., 1956. 4). Tehát a Társaság jelentette a maga lehetőségeivel a nyelvtudomány vérkeringésébe való bekapcsolódásnak az úgyszólván kizárólagos hazai lehetőségét. Ez a szakasz 1949-ig tartott, s két részre osztható.

Az első a megalapítástól 1919-ig, a második 1920-tól 1949-ig számítható. Az első volt a Társaság eddigi legdinamikusabb és legeredményesebb időszaka. Kedvezőek voltak a külső és a belső feltételek. Az akkori Magyarország az egész Kárpát-medencei magyarság otthonaként a Monarchia kisglobális világában volt, s számos problémája ellenére

összességében a gazdasági és civilizációs fölemelkedés idejét élte, a külfölddel szerves és szoros gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatokat tartva fenn. Csak jelzésként említem: már 1905-ben három európai hírű nyelvtudós lett a Társaság tiszteleti tagja: Schuchardt, Setälä és Thomsen; 1912-ben pedig Paasonen, Wichmann és Wiklund. A jól megszervezett, korszerű programmal induló, kitűnő folyóiratot magáénak tudó Társaság a magyar nyelvtudomány legfontosabb intézménye volt, amely döntő mértékben meghatározta a magyar nyelvtudomány fejlődését. A lendületes indulást az alapítók bölcs előrelátása, a kiváló szervezés, a valóban tömeges támogató figyelem, az anyanyelv ügye mellé állás és egyéni adományok tették lehetővé. Érthető volt Szily Kálmán elnök 1911-ben megfogalmazott optimizmusa: „Égboltunk [a Társaságé és folyóiratáé] tiszta, s a jelen szép kilátást nyújt a jövőre. Minket pedig, a Társaság tisztviselőit megnyugtat az a jóleső tudat, hogy nem fáradunk hiába” (MNY. 1911: 236).

Radikálisan megváltozott a helyzet az I. világháború után. Az 1920. évi titkári jelentés ugyan még megnyugtató statisztikát is közöl („Ma tagjaink és előfizetőink száma 857, ebből helybeli [értsd: budapesti] 374, Csonka-Magyarország területén 208, megszállott területen 275”: MNY. 1921: 141), ez azonban hamarosan a múlté (l. alább, a 6. pont alatt GOMBOCZ idézett keserű kifakadását). A trianoni békediktátum felszámolta a tágabb érdeklődés közvetlen ösztönzőit. Kényszerű beszűkülést, gazdasági és társadalomlélektani traumákat, a múltba fordulást, védekező-igazoló attitűdöt váltott ki, „erősítette a magunk nyelvi dolgaival való foglalkozást..., a történelmi, etnikai jogokat alátámasztó részdiszciplínák kialakulását, nem kedvezett viszont a kívülről jövő hatásoknak, és gátolta a nem kifejezetten magyar irányulását nyelvtudományi stúdiumok szélesebb körű meghonosodását” (BENKŐ: MNY. 1991: 4). Erősítette az etnocentrizmust és az önvédelmi reflexeket is, ezért ragadtak tollat nyelvészek „a magyarság, illetőleg a magyar nyelv múltbeli szerepének csökkentését vagy éppen tagadását célzó külföldi kísérletek ellen-súlyozásának jegyében” (BENKŐ i. m. 11). Közvetlenül Trianon után, a gazdasági mélypont idején, elveszítve minden megtakarítását és a tagok nem kis részét (sokan rekedtek az új határokon kívül) a Társaság folytonossága biztosításának fő garanciája az Akadémia támogatása volt. (Elsősorban az, hogy az Akadémiának 1921-től 1935-ig volt főtitkára, Balogh Jenő „magáévá tette azt a meggyőződést, hogy társaságunk és folyóiratunk a maga törekvéseiben és munkásságában voltaképpen a magyar nyelv ügyével összefüggő akadémiai feladatokat és kötelességet teljesít”: MNY. 1935: 352.) A háború után a nyelvtudományi élet újraindulását elsősorban a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülései és a Magyar Nyelv füzeteinek rendszeres megjelenése jelentették. Elismerésre méltó tény, hogy Budapest 1944–45-ös ostromának hónapjai kivételével a felolvasó üléseket a szokott rendben megtartották.

A Társaság történetének másik nagyobb szakasza 1949-cel kezdődött és tart napjainkban is. Ennek a Társaság szempontjából legfontosabb mozzanata az új, központi tudományirányítás megszervezése volt. A tudományos feladatok elvégzése hárompólusúvá vált. A nyelvtudományban az egyetemek és a Társaság mellett megjelent az 1949-ben létrehozott Nyelvtudományi Intézet, amely új típusú intézményként lehetővé tette a nagyobb összefogást, az erők koncentrációját igénylő feladatok elvégzését, egyszersmind a tudomány központi irányítását, ideológiai befolyásolását is. A Nyelvtudományi Intézet kezdettől fogva nemcsak szakmai és költségvetési szempontból legjelentősebb tényezője a magyar nyelvtudománynak, hanem az egész magyar nyelvtudomány irányításában is vezető szerepet játszik (BALÁZS: MNY. 1969: 386, 390). Az Intézetben a magyar nyelvtudomány történetében először nagyobb számban dolgoztak főhivatású nyelvészek munkaközösségeket igénylő fontos és nagy, társadalmi közmegebecsülésnek is örvendő nyelvtudományi vállalkozások megvalósításán (gondoljunk az értelmező szótárra és a nyelvatlaszra).

A magyar nyelvtudomány az extenzív fejlesztésnek ebben az időszakában lényegében a budapesti iskola szellemiségében, elsősorban történeti irányultsággal végezte tevékenységét. A nyelvtudományi élet legfontosabb nyilvános szakmai fóruma továbbra is a Társaság maradt. Minthogy azonban megváltozott a közeg, amelyben működött, értelemszerűen módosult a Társaság addigi helyzete és a korábbiakhoz képest csökkent a magyar nyelvtudományban betöltött szerepe.

Az egyoldalú, az országra kényszerített szovjet orientáció a Nyugattól való minden oldalú elszigetelődéshez vezetett. A „fordulat évé”-vel a magyarországi tudományos gondolkodás szerves folyamata elsősorban az ideológiai nyomás és a Nyugattól való elzártság miatt sérülést szenvedett (vö. FEHÉR ERZSÉBET, A szövegkutatás megalapozása a magyar nyelvészetben. Tudománytörténeti vázlat. *NytudÉrt.* 147. sz. 11–8). Idővel azonban némileg lazultak az ideológiai kötöttségek, a Nyugattal való kapcsolattartás lehetőségei pedig bővültek. Ez tette lehetővé, hogy a magyarországi nyelvtudomány gyökeres változáson, további extenzív, egyszersmind intenzív fejlődésen menjen keresztül. Megváltoztak a tudományos kutatás társadalmi, technikai és intézményi feltételei. Az elméleti nyitást radikális szemléleti változások kísérték, fokozatosan módszerbeli és tematikai sokszínűség alakult ki, s nagy fokú differenciálódás s új tudományközi kapcsolatok kiépülése következett be. A szűkebb diszciplínáknak megfelelő társulások, műhelyek jöttek létre, gomba módra megszorodtak a szakmai rendezvények, konferenciák, kongresszusok, tehát a szakmai nyilvánosság hazai és külföldi szinterei és műfajai változatos gazdagságban álltak a szakemberek rendelkezésére. Dominánssá váltak a leíró kutatások. Megváltozott az élet- és szemléletmód, miként a technikai környezet is. A Társaság szakmai tagsága elsősorban a magyar nyelvet, illetőleg azt is kutatók soraiból verbuválódik.

1989 után megszűnik a közvetlen ideológiai befolyásolás, megmarad az Akadémia szerény, de nélkülözhetetlen anyagi támogatása. A nyelvtudomány intenzív külföldi kapcsolatokat alakít ki. A telekommunikáció kiszélesedése a globális méretű kapcsolattartásnak és információcserének, a nemzetközi vérkeringésbe kapcsolódásnak korábban elképzelhetetlen lehetőségeit biztosítja. A világ kitágulásával, a globális szakmai kommunikáció lehetőségeinek ugrásszerű megnövekedésével a lokális szakmai fórumok szakmai ismeretszerzést és véleménycserét biztosító szerepe értelemszerűen csökken, illetőleg átrendeződik, de nem szűnik meg. Ez vonatkozik a Magyar Nyelvtudományi Társaságra is. Bizonyos időtálló, hagyományos formáknak az új körülmények között is megmarad a maguk szerepe. Ezért van az, hogy Magyarországon a legtöbb tagot tömörítő, nyelvekkel és nyelvi kérdésekkel foglalkozó közérdekű tudományos társaság továbbra is a Magyar Nyelvtudományi Társaság.

5. A Társaság volt a legfontosabb köldökszinór, az a legszélesebb értelemben vett hazai nyelvtudományt reprezentáló társulat, amely egybefogta, összetartotta, s a maga lehetőségeivel támogatta nálunk a nyelvtudomány művelőinek majdnem teljességét. A Társaságnak sem céljai, sem szerepköre, sem jogi státusa nem változott. Alapszabályzata is csupán módosult. A legfontosabb változás az volt, amikor 1959-ben belekerült az a tétel, hogy a tagoknak érvényesíteniük kell kutatásaikban „a haladó, marxista–leninista szemléletet és módszert” (ez 1989-ben került ki az alapszabályzatból). A Társaság különösen a nehezebb időkben a szakmai és emberi közösség és szolidaritás megélésének lehetőségét is biztosította számos tagja számára. Különböző természetű nehéz időszakok mindegyik elnök idejében voltak, de mindegyikük megtette azt, amit lelkiismerete és szakmai kötelessége diktált, s a körülmények lehetővé tettek. Megnevezve őket: Szily Kálmán (1904–1921), Szinnyei József (1922–1943), Zsirai Miklós (1944–1951), Kniezsa István (1953–1959), Bárczi Géza (1952, 1960–1975) és Benkő Loránd (1976–). Amit tehát LAKÓ GYÖRGY

Zsirai Miklósról írt, az *mutatis mutandis* a Társaság többi elnökének tevékenységére is áll: a Társaság vezetése „annyira nehéz időszakban, mint a második világháború és az azt követő esztendőök, olyan ember kezében volt, aki gazdag élettapasztalatai és tudományos tekintélye folytán hol a higgadt bölcsesség érvényre juttatása által, hol pedig bátor kiállással sikeresen át tudta kormányozni Társaságunk hajóját a nehézségek és veszedelmek néha elnyeléssel fenyegető, sötét színű, zúgó áradatán” (MNY. 1956: 388). A Magyar Nyelvtudományi Társaság – történetének főként első kétharmadában – a kezdő nyelvészek tanulóiskolája, első nyilvános szakmai szerepléseik fóruma volt. A felolvasó ülések a tagság számára a szakmai véleménycserének és információáramlásnak voltak kitüntetett fontosságú szinterei (LAZICZIUS írta róluk, hogy „igen fontos megnyilvánulásai Társaságunk belső életének”: MNY. 1940: 62), hiszen azokon a Társaság színe-java rendszeres előadó volt. Példaként említem, hogy kik is tartottak előadást a két háború közötti időszak taláalomra kiragadott négy esztendejében: 1928-ban Melich János (kétszer is), Németh Gyula, Eckhardt Sándor, Zsirai Miklós, 1929-ben: Gombocz Zoltán, Kniezsa István, Pais Dezső, Tamás Lajos, 1933-ban: Csúry Bálint, Melich János, Kniezsa István, Setälä Emil, Szinnyei József, Szabó T. Attila, Tamás Lajos, 1939-ben pedig Bárcei Géza, Gáldi László, Györke József, Hadrovics László, Kniezsa István, Tamás Lajos és Zsirai Miklós. Látható a felsorolásból, hogy az akkori magyarországi nyelvtudomány széles palettáját lefedték az előadók, magyarnyelvszerek, finnugor nyelvészek és más nyelvi filológiák avatott szakemberei. A Társaság folyóiratának mint a magyar nyelvtudomány tematikailag legáltalánosabb orgánumának a funkciója változatlanul megmaradt, a felolvasó ülések terén azonban az elmúlt három-négy évtizedben radikális változások következtek be. Az előadók között jó ideje már inkább csak kivételesen találkozunk vezető nyelvészekkel, s erősen megcsappant nemcsak a szóban forgó üléseknek, hanem a felolvasó üléseket látogatóknak a száma is. (Megfelelő számú hallgatóság köszöntő ülésekre jön el.) A három dolog összefügg egymással, a fő ok azonban a körülmények és az életmód változásában, a tagságnak a szakosztályi tagoltságból következő megosztásában, a szakmai érdeklődés differenciálódásában s az információszerzés más lehetőségeinek a megszorításában keresendő.

A Társaság szakosztályokra tagolódása 1949-ben indult négy szakosztály megalakításával (Magyar Szakosztály, elnök: Pais Dezső; Finnugor, elnök: Beke Ödön; Általános Nyelvészeti, elnök: Tamás Lajos; Orientalisztikai, elnök: Ligeti Lajos). A nyelvtudomány már említett extenzív fejlesztésével összhangban idővel a szakosztályok száma tovább emelkedett (létrejött ugyanis a Szlavisztikai, a Germanisztikai–Romanisztikai, a Fonetikai és Beszédművelési, a Nyelvoktatási, a Szaknyelvi, a Névtani és a Szemiotikai Szakosztály). 1996-ban, látva a felolvasó ülések egyre gyérülő látogatottságát, úgy döntött a választmány, hogy e nagy fokú tagoltság helyébe négy szakosztályból álló csoportosítást iktat: ma az Általános Nyelvészeti, a Finnugor, az Idegen Nyelvi és a Magyar Nyelvi Szakosztály működik a Társaságban. A magyartanárok részéről jelentkező igény hívta életre a Magyar Nyelvi Szakosztály magyartanári tagozatát a jubileumi esztendőben. A Társaság aktivitását jelzi vidéki csoportjainak létrejötte is: Szeged (1958), Debrecen és Pécs (1960), Eger, Nyíregyháza, Szombathely (1990) és Jászberény (2003) említendő.

6. A történeti hűség megköveteli annak megemlézését, hogy a Társaság többször is közel került a teljes anyagi ellehetetlenüléshez. Először az I. világháború után. GOMBOCZ keserűen és bírálóan mondta ki 1922. évi titkári jelentésében: „nem tudom elhinni, hogy a magyar közönség és Társulatunk tagjai ... belenyugodhassanak abba, hogy egy Társulat, amely ... buzgón és önzetlenül ... szolgálta a nemzeti nyelv és a magyar tudomány ügyét, csúfosan kimúljon az annyiszor hangoztatott magyar kultúrfölény nagyobb dicső-

ségére” (MNy. 1923: 103). Másodszor a II. világhégés után. KNEZSA az 1945. évi közgyűlés titkári beszámolójában mondta: „lehetetlen, hogy a magyar nyelv ügye az új Magyarországon közömbös legyen” (MNy. 1946: 87). Nem volt remény akkor a Magyar Nyelv megjelentetésére sem, s ha nincs Pais Dezsó önzetlen áldozatkészsége, ma a Magyar Nyelvről sem mondhatnánk el, hogy egy évfolyama sem hiányzik. Ehhez képest irigylésre méltó hírként értelmezendő egy jóval későbbi, tudniillik 1970-es főtárhári jelentés következő mondata: „az Akadémia 1970-re azt az összeget állította be költségvetési támogatásként, amely gazdasági ügyintézőnk alapbére és bérpótléka” (MNy. 1970: 515). S még egy észrevétel: a Társaságnak soha sem volt önálló helyisége, ma sincs. Az Akadémia, a Széchényi Könyvtár, illetőleg az egyetem fogadta be mint vendégeket a nyelvtudományi üléseket. 1949 óta az egyetem (az ELTE) magyar nyelvtudományi tanszékei teszik ezt (MNy. 1959: 571; 2003 óta azonban a Társaságnak bérelnie kell a kis szobát).

A nyelvtudomány és a magyar nyelv ügye támogatásának szándéka, illetőleg a Társaság s annak meghatározott jeles személyiségei iránti háláérzet indított többeket is arra, hogy támogassák a Társaságot adományaikkal, folyóirat-előfizetésekkel, társasági emlékérmek és díjak alapításával. 1918-ban a választmány a Szily-emlékkönyvre összegyűjtött pénzmaradványából hozta létre a Szily-alapot (MNy. 1918: 222), s kamataiból 1922-ben a Szily-jutalmat (MNy. 1922: 2), amelyet a Magyar Nyelvben megjelent egy-egy kiváló tanulmány írójának ítéltek oda. 1944-től a Szinyei-emlékéremmel bővült a kör. A többnyire névtelen alapítványtevőknek köszönhetően Társaságunknak ma kilenc emlékérmek és díja van. A Révai- és a Gombocz-emlékérmek és díj (1968, 1983), illetőleg a Magyar Nyelvdíj (1999) tudományági megkötés nélkül ítélhető oda. A Fokos-díjjal (1974) finnugor, a Zsirai-díjjal (1998) elsősorban finnugor tevékenység jutalmazható. Nyelvjáráskutatók, illetőleg önkéntes nyelvjárási gyűjtők és névkutatók kitüntetése a Csúry-emlékérmek és díj (1972, díj 1992-től), stilisztikával foglalkozóké a Kosztolányi-díj (1986). A Pais-emlékérmek és díj (1986, Zalaegerszeg alapította és kezeli), valamint a Bárczi-díj (1994) elsősorban magyar nyelvtörténeti és névtani munkásságért ítélhető oda. A szóban forgó szakmai elismerésekkel, kitüntetésekkel a nyelvtudomány területén kiváló teljesítményt nyújtó hazai és külföldi szakembereket jutalmazza a Társaság.

7. BÁRCZI GÉZA 1957-ben így fogalmazott: „Mi, a magyar nyelvtudomány munkásai egyetlen, összetartozó nagy család tagjainak érezzük magunkat, melynek kebelében itt-ott tudományos vélemények összeütközhetnek, sőt olykor az utak és a szándékok is elágazhatnak” (MNy. 1957: 534). Ma, a centenáriumon így mondom: mi, a magyar nyelvtudomány munkásai egy a száz évvel ezelőttihez képest sokszorosára nőtt virtuális közösség tagjai, egyszersmind sokfélék vagyunk. Nyelvtudományi szemléletmódunk, iskolázottságunk többféle, kutatási témáink, céljaink, szándékaink változatosak, s emberi habitusunk is gyakran eltérő. Azonban mindnyájunknak közös érdeke – akár tagjai vagyunk a Társaságnak, akár nem –, hogy a nyelvről és a nyelvhasználatról, az anyanyelvről és az azt hordozó emberekről minél többet kiderítve munkálkodjunk a kisebb-nagyobb közösségek, illetőleg a saját közösség, egyszersmind pedig az emberiség szolgálatában. Az elhangzott mondat kissé patetikus talán. De nemcsak a jubileumi környezet s nemcsak az a tény a magyarázat, hogy az alapítókra emlékezve idéztem föl ezt a szellemiséget. Hanem az, sőt elsősorban az, hogy tapasztalatunk szerint a szóban forgó gondolkodásmód nem veszítette érvényét. A Magyar Nyelvtudományi Társaság történetének legújabb szakasza is ezt igazolja.

BÁRCZI GÉZA a Társaságot „a magyar művelődésnek fontos tényezője”-ként emlegette (Nyr. 1965: 11). Ezt a szerepét Társaságunk a megváltozott és változó körülmé-

nyeknek megfelelően alakítva törekszik továbbra is arra, hogy a nyelvtudomány és a magyar nyelv ügyét szolgálja a jövőben is.

KISS JENŐ

The Society of Hungarian Linguistics is a hundred years old

The Society of Hungarian Linguistics, a scholarly society of public utility, was founded in 1904 in Budapest. The main task of the Society has been, from the very beginnings, to promote an all-round scholarly investigation of the Hungarian language, to arouse general interest in the results of linguistics and spreading knowledge in that field, as well as to assist language development activities with respect to Hungarian. The author embeds his survey of the history of the Society celebrating its one hundredth anniversary in 2004 into a social historical and history-of-scholarship framework. He draws up the circumstances that fostered the foundation of the Society, commemorates the persons who first organised the Society and started its journal *The Hungarian Language* and its series of *Publications of the Society of the Hungarian Linguistics*, and discusses the aims with which the Society was founded. The history of the Society had its flourishing years and hard times, too (world wars, ideological changes, economic prosperity and poverty) but, thanks to its members and, above all, its able leaders, its activities were carried on among all those changes of circumstances. Up to the early sixties, it was the single most important scholarly body of linguistics in Hungary, representing Hungarian linguistic studies in the widest possible sense and uniting almost the totality of linguists in this country. Even at the beginning of the third millennium, among radically changed and changing circumstances, the Society of Hungarian Linguistics is the most populous scholarly society devoted to the investigation of the Hungarian language and to that of languages and linguistic issues in general.

JENŐ KISS